

AMBON FANFARE

Reisverslag Molukken 5 – 18 januari 2013

Karlijn Stoffels

Afgezien van de man die India ´probeerde te begrijpen´ en daar maar liefst zes hele maanden voor had uitgetrokken, waren er geen gedrevener reizigers dan Karlijn en Martine, kortweg Lien en Tine. Ze hadden beiden al het nodige proberen te begrijpen in hun leven. In hun jonge jaren hadden ze gereisd en volop geleefd, en na een paar aanrandingen, *date-rapes* en andere ongemakken, hadden ze zich beperkt tot avonturen van de fictieve soort.

Tine had een negentigtal jeugdboeken geschreven over de middeleeuwen, de oorlog, de crisisjaren en nog zevenentachtig andere onderwerpen, Lien slechts een twintigtal, over de jodenvervolging, asielzoekers, en nieuwe Nederlanders. Om haar achterstand draaglijk te maken liet ze zich voorstaan op haar – enige- roman voor volwassenen. Van tijd tot tijd citeerde ze het een of ander uit eigen werk, waarop Tine niet met blijken van ergernis maar met belangstelling reageerde en steevast beloofde het betreffende boek te gaan herlezen. En betere en aardigere reisgenoot was naar Liens mening in de wereldgeschiedenis noch de literatuur te vinden.

Zodra ze hadden vastgesteld dat hun gezamenlijke jeugdboek over de Molukken zou gaan, hadden ze hun onderwerp teruggebracht tot één eiland, Saparoea, daarop één dorp, Itawaka, en daarop één familie, de Sijaranamuuls. Vandaar uit zouden zij in concentrische cirkels op hun beurt proberen ´de Molukken te begrijpen.´

Het boek zou gaan over een jongen, Jacob, die met zijn familie uit Itawaka was gekomen in 1950, toen alle soldaten van het Koninklijk Nederlands Indisch Leger naar Nederland waren verscheept voor een tijdelijk verblijf dat oneindig zou blijken te zijn.

Hun keuze voor Itawaka was willekeurig geweest. Ze kenden toevallig iemand uit dat dorp, vagelijk, en het was van belang dat de achternaam klopte. Iemand van het Moluks museum had uitgelegd dat er bij elk dorp, heel bijzonder, andere namen hoorden. Ze keken daar niet van op, aangezien bij ons de Tjerk Hoekstra´s ook niet uit Zeeland komen, evenmin als de Pi Wisse´s uit Sneek.

Ze begonnen hun reis bij de GGD. Lien was erg bang voor inenting, omdat zij zo´n vijftig jaar daarvoor vanwege een bezoek aan Griekenland met de toenmalige naalden van stevig en dik vensterglas een onvergetelijk pijnlijke ervaring had gehad. Gelukkig was de dienstdoende arts een vriendelijke mevrouw, die erg geïnteresseerd was in Liens boeken, en dat hielp altijd goed tegen angst en onzekerheid.

De dokter sprak over buiktyfus, difterie, polio, hepatitis en malaria.

´Maar je hoort van zoveel mensen die met de *kids* naar Bali gaan!´ zei Lien geschrokken, ´omdat ze zijn uitgekeken op Griekenland en Zandvoort.´

De dokter glimlachte vriendelijk. ´Jazeker, en die zien wij hier allemaal terug.´

De inenting bleek een fluitje van een cent.

Tine kreeg het ernstige advies zich niet te laten ´aanhoesten in donkere ruimtes´, en zij mailde dit onmiddellijk aan Lien. De tip bleek later van groot nut te zijn in het vliegtuig naar Djakarta. Na een paar uur airconditioning barstte het gezelschap los in geblaf en gerochel, waarop Tine en Lien gedeceideerd hun leeslampje aanknipten om het niet meer

uit te doen. Pas op de terugweg openbaarde Tine de achterliggende ratio, namelijk dat tbc-bacillen lichtschuw zijn.

Angstig als ze toch al waren – de schaduwzijde van hun grote verbeeldingskracht-luisterden ze gretig naar alle adviezen van vrienden en kennissen die met de *kids* naar Bali waren geweest. Je moest je in Indonesië overal volledig bedekken, vanwege moslims, muggen en middagzon. Daarentegen kon je werkelijk overal heerlijk eten krijgen in kraampjes en restaurantjes. Deze mededeling kwam van Hans, een groot liefhebber van Indonesië.

‘Wanneer ga je weer naar Indonesië?’ vroeg ze hem. Helaas was zijn vrouw op hun laatste twee reizen vanaf de eerste dag tot en met de laatste ziek geweest, met maag- en darmproblemen, en dit zette ook het heerlijke eten in de waroengs in een enigszins verontrustend daglicht.

Volgens hun kennissen spraken alle Indonesiërs inmiddels Engels. Toch gaf Lien Tine de tip een taal-dvd Bahasa aan te schaffen, *Talk now*. Het programma bestond uit woorden, zoals appel (*apel*) wortel (*wortel*) hoed (*toppie*) en nuttige zinnen als: *heeft u voor mij een zitplaats bij het raam?* Of: *is het zwemmen hier veilig?* Het grote voordeel van deze lesmethode was dat er oefeningen bij waren in de vorm van spelletjes, en als zo’n spelletje foutloos was afgerond riep een mannenstem joviaal: ‘goed gedaan!’ Lien en Tine konden zo’n aanmoediging niet vaak genoeg horen. Het verzoek: *wilt u mij niet aanhoesten in een donkere ruimte* ontbrak helaas, dus dat zochten ze op met ‘google vertalen’.

Lien had de woorden- en zinnenlijst van het lesprogramma uitgeprint, en Tine had het geheel op haar i-phone gezet. In het vliegtuig overhoorden ze elkaar. Lien was verbaasd, en mogelijk ook ietwat teleurgesteld, dat Tine wel degelijk haar advies had opgevolgd en sterker nog, het lesmateriaal beter had geleerd dan zichzelf. Wel had Lien iets meer tijd gehad om zich in te lezen. Ze had een hele stapel boeken over de Molukken doorgenomen, en ook naar muziek geluisterd.

Toch bleek al gauw dat Tine het op de meeste terreinen beter deed dan Lien. Het begon al in het vliegtuig met de onafzienbare rij plastic zakjes suiker, melkpoeder, sambal, zout, en opfrisdoekjes, waar Lien driftig mee worstelde. De opening werd aangegeven met een minuscuul streepje, dat je zonder leesbril niet kon zien, en zonder schaar kon je ze niet op een andere plek openen. Tine maakte er een gewoonte van ze allemaal voor Lien open te scheuren.

Toen ze eenmaal in Djakarta waren, in een uitslaaphotel waarvandaan ze diezelfde avond naar Ambon zouden vliegen, had Lien eenmaal de koffie betaald met het equivalent van vijf cent, waarbij ze gul had gezegd: ‘laat de rest maar zitten.’ Toen ze niet veel later een korte rit met de taxi wilde belonen met 50 euro (500000 roepia) besloten ze dat Tine voortaan de kas zou beheren.

Meteen bij aankomst in Djakarta waren ze, nog vóór de bagageband, opgewacht door een Nederlands sprekende Indonesiër, die vertelde dat hij eigenlijk musicus was maar nu even een vriend een dienst bewees door hen op te vangen. Door deze mededeling leek hij eerder een relatie dan een employé, en onmiddellijk sloeg de onzekerheid toe. Een fooi geven? Ter waarde van 1 euro? Aan een musicus? Bij de taxi naar het hotel zeiden ze hem aarzelend gedag, waarop hij zich- teleurgesteld?- uit de voeten maakte.

Tine had de beschikking over een i-pad en een laptop, waaruit ze veel informatie haalde, ze was in staat foto’s te nemen zelfs in hectische situaties, (er waren weinig andere) en

als onbevreesd inwonster van het landelijke Vorden wist ze de levensgevaarlijke verkeerssituatie van de Indonesische straten te trotseren.

Lien was als Amsterdamse gewend vlak langs de gevels te lopen om brommers en fietskarren op de stoep te ontwijken, maar hier liep langs de huizen een vervuilde goot, en daarom bleef ze onthand aan de kant van de weg staan tot Tine haar bij de arm nam. Intussen had Tine nog de zielenrust om vol vertedering naar de brommers te kijken waar kinderrijke gezinnen zich op verplaatsten, het kroost ongehelmd en kwetsbaar tussen papa en mama in. Lien meende dat dit ook een manier was om de overbevolking te lijf te gaan maar hield die gedachte voor zich.

Ze hadden al gauw gemerkt dat ze de enigen waren in het hele land die met, schielijk zelfgenaaide, allesbedekkende kleding rondliepen. Het krioelde overal van de minirokjes, blote bloesjes, hotpants en décolletés. Het was niet het laatste advies van vrienden en kennissen dat naar de – ter plekke overal afwezige- vuilnisbak kon verhuizen.

Al gauw bleek Tine dus de duizendpoot van de twee, en omdat Lien ook haar steentje wilde bijdragen aan de expeditie gaf ze met een zelfverzekerd gezicht en op betweterige toon ongevraagd en veelvuldig informatie over Hoe te Handelen in de Tropen.

Tine had behalve reeds genoemde kwaliteiten ook een goed en edelmoedig karakter en ze luisterde altijd vol belangstelling naar de halve waarheden en aperte kletsboek van haar collega.

‘Hoe Indonesië te verzinnen in twee weken,’ zei Lien dan met de zelfspot die iets, zo niet alles, van haar irritante gedrag goed maakte. Tine, de lieve schat, lachte daar hartelijk om, zoals om alle flauwe grappen die Lien maakte om haar gebrek aan enige vaardigheid op welk terrein dan ook te verbloemen. Zelf was Tine ook niet gespeend van humor, en ze hadden meestal aan een paar woorden genoeg om tegelijk in lachen uit te barsten. Het was een eigenschap die hun goed van pas zou komen.

Liens oudere zuster had tien jaar in Nigeria gewoond, met haar echtgenoot en drie jonge kinderen en een giftige cobra onder de voordeur. Als die je in de ogen spoot werd je blind. Sommige mensen rieden aan het dier te doden, maar Liens zuster meende dat het dier daar eerder woonde dan zij.

Daar dacht Lien aan toen ze in bed lag, de eerste nacht op het eiland Saparoea. Ze hadden in drie dagen veel begrepen van de stad Ambon. Om te beginnen hadden ze gemerkt dat er niet overal eten was. Op een hete dag waren ze manhaftig met een openbaar busje naar Soya gereden, waar behalve een paleis van de radja een heilige bron was, dit alles op een mooie berg.

Ze waren ontvangen door een nazaat van de radja, en ze hadden in het paleis de wc bezocht. Dat was een grote luxe. De meeste dagen dronken ze na één kopje thee bij het ontbijt helemaal niets meer, omdat er nergens onderweg een mogelijkheid was om te plassen. Dit belangrijke gegeven was door geen van de vrienden en kennissen vermeld. De geroemde alomtegenwoordige stalletjes met eten daarentegen ontbraken op de berg geheel.

‘Ik ga niet midden op de dag met een lege maag een berg opklimmen,’ zei Lien. Ze had naast stijve vingers nog een paar hinderlijke kwalen, zoals een zwakke blaas en een problematische bloedsuikerspiegel. Een ergens vandaan opgedoken man bracht hen naar de plaatselijke winkel. Dat was een schamel hutje met binnenin een paar ruwhouten

planken en een toonbank. Op de planken bevonden zich enkele schaarse artikelen, zoals lucifers, ongedopte pinda's uit een ver verleden, en flesjes water.

‘Hier is niets,’ zei Tine, en aangezien ze niet zomaar een duizendpoot was maar eentje op rolschaatsen spoedde ze zich het zaakje uit. Lien talmde en keek peinzend en langdurig naar de inventaris. ‘Tkan itu?’ vroeg ze aan de winkelierster en wees op een paar minuscule blikjes. Het waren inderdaad visjes, sardines in tomatensaus en pepersaus, en toen kwam uit het halfduister ook nog een pak toast tevoorschijn. Een mes om de blikjes te openen was snel geleend.

Met grote moeite en een kleine fooi ontdeden ze zich van hun begeleider en ze genoten op een bank van hun lunch. In de middaghitte beklommen ze de berg, waar ze de heilige bron bekeken. Die aanblik bracht volgens de overlevering geluk, en dat zouden ze hard nodig hebben.

De andere dag bezochten ze in Siwa Lima het oudheidkundig museum, ook op een hoge, hete berg. Ze gingen nu niet meer van huis zonder mondivoorraad.

Dit alles was niet de reden dat Lien aan haar zus dacht, hoewel ze tijdens een logeerpartij bij haar veel geleerd had over de tropen. Op een dag had haar zus haar in Ibadan, Nigeria, meegenomen naar een theatermaker. Lien was geïnteresseerd in het Afrikaanse toneel. Ze had drie kwartier staan wachten terwijl de regisseur, de heer Sangodjapo, met haar zus over koetjes en kalfjes sprak. Pas toen kwam het onderwerp ‘theater’ ter sprake, en kreeg ze ook meteen toestemming om repetities en voorstellingen bij te wonen.

In een jarenlange vriendschap met haar Marokkaanse burens had ze geleerd dat ook daar een belangrijk onderwerp pas aan het eind van de visite werd aangesneden, en nooit aan het begin. Ze had er vijftien jaar over gedaan om ook maar een snars van die cultuur te begrijpen, en ze maakte zich daarom geen illusies over het resultaat van haar reis naar de Molukken.

De werkelijke reden dat Lien aan haar eerdere tropenreizen dacht, was gering in omvang en hing aan het plafond schuin boven haar hoofdkussen. Het was een van die schattige hagedisjes, tijdjaks geheten, die de toeristen mee naar huis nemen in de vorm van stenen of houten beeldjes. Lien had ze in Suriname gezien, zij het niet binnen, maar buiten of onder de palen van een woning, en daar heetten ze kamrewintjies, kamerspookjes. Dit vertederende woord herhaalde ze bij zichzelf terwijl ze omhoog keek naar haar huisgenootje.

Hoe de diertjes op Cuba heetten was haar ontschoten, maar ze herinnerde zich nog goed de nacht, tijdens een onderwijsreis naar het socialistische voorbeeldland, dat zo'n kil en glibberig beestje daar van het plafond in haar hals was gevallen. Ze had het uitgedild en was van schrik bij een reisgenoot, collega-leraar, op de kamer gaan liggen, met alle gevolgen van dien.

Tine lag allang te slapen. Lien zelf was moe van de vliegreis. Ze waren om vijf uur opgestaan om de boot naar Saparoea te halen. De taxi was echter een uur te laat gekomen. De chauffeur was luid toeterend door het drukke verkeer geraced, slalommend tussen gezellige brommertjes met hele families erop, fietskarretjes, lopende scholieren in hun nette uniformpjes. Lien had onwillekeurig een kreet geslaakt.

‘We halen het wel,’ zei de chauffeur. Het stelde haar niet gerust. In zichzelf zong ze een Indonesisch liedje dat ze van haar koorvriendin Nel geleerd had, *terang bulan*. Het ging over de maan op de rivier, een krokodil die zich doodhield en dan opsprong, en over de

man, die vol branie is maar de dood vreest, *takut mati*. Het was een heel oud lied, in ouderwetse taal geschreven, maar wie daar op lette was een kniesoor.

Lien tikte de chauffeur op zijn schouder. 'Ik vrees de dood,' zei ze dringend.

De chauffeur schoot in de lach, en raakte op een haar na een hond, die dwars door het verkeer heen scharrelde en loom opzij stappend voor de taxi geen enkel blijk gaf van *takut mati* of *takut wat dan ook*. 'U gaat niet dood,' zei hij geruststellend. Maar hij vertraagde enigszins.

Ze haalden de veerboot met gemak. Het grote witte schip lag te blinken in de haven van Tulehu. Er leken nog geen passagiers aan boord te zijn. Die bevonden zich wél op een gammel verveloos wrak dat aan de witte boot lag gemeerd. Het krioelde op dat dek van de mensen, zodat het veer naar Saparoea, want dat was het, leek op een met mieren bezaaid stuk brood.

Twee jongens droegen met ostentatief gekreun hun koffers over de krakende loopplank. Ze zaten VIP, (uitgesproken als *wiep*) en dat betekende een van benzinelucht en sigarettenrook dampende ruimte, met een deur naar het achterdek die op slot was en als enige ontsnappingsmogelijkheid een nauw trapje dat volstond met mensen. Het alternatief was het volgestouwde voordek.

De boot vertrok een uur na de officiële vertrektijd. Ze hadden de laatste twee zitplaatsen. Tine, die alle mensen groot en klein een warm hart toedroeg, voerde een gesprek met een vierjarig meisje, dat vrijwel onmiddellijk bij haar op schoot sprong. Lien overwoog melding te maken van de alomtegenwoordige luizen- ze had overal in de kampongs 'luizenmoeders' bezig gezien, en niet alleen met de kinderen- maar na een blik op de goedgeklede moeder besloot ze het in hemelsnaam maar zo te laten. Tine had duidelijk behoefte aan warmte en gezelligheid.

Tijdens de overtocht vermaakten ze zich met het meisje. Ze leerden haar tot tien tellen in het Indonesisch, en Lien tekende een dolfijn om te weten te komen hoe zo'n dier heette. Ze hadden ze bij het verlaten van de baai van Ambon zien springen. Het meisje zong een liedje en daarna zong Lien haar *terang bulan*, waar het hele VIP gezelschap ademloos naar luisterde. Maar toen haalde Tine haar i-pad tevoorschijn en weg was het meisje, bij Tine op schoot, waar ze behendig met haar dunne vingertjes over het scherm schoof tot ze een spelletje had gevonden.

In de haven van Saparoea ontbrak de bestelde- en betaalde- taxi van het hotel. Ze wachtten een tijdje en gingen toen maar met een van de chauffeurs mee, die nog steeds om hen heen dromden. Aan de balie van hun hotel stond een suffend meisje dat zich zonder veel overtuiging excuseerde voor haar nalatigheid. Het klonk als een Indonesische versie van 'oeps, vergeten'.

Het oude hotel, een verzameling losse gebouwen rondom enkele binnenplaatsen, herbergde een paar gasten, waaronder een Italiaans echtpaar waarvan de man voortdurend aan het woord was, een Nederlands-Ambonees paar op zoek naar hun wortels, en een alleenreizende Italiaanse jongen die op weg was naar Djakarta maar vreesde voor de daar heersende watersnood.

Tine, die alert was op weersomstandigheden, knoopte dat in haar oren. 'Misschien moeten we informeren naar de toestand als we in Djakarta zijn,' zei ze.

'Een goed plan,' zei Lien. Ze bekommerde zich niet om natuurverschijnselen als regen, storm of onweer, omdat ze er toch geen vat op had. 'Op dit moment heb ik mijn handen vol aan Saparoea, dus laten we één probleem tegelijk aanpakken.'

‘Getrapt plannen maken,’ zei Tine, ‘daar ben ik altijd voor.’

Ze hadden geen plattegrond van Saparoea. In Nederland hadden ze verschillende reisgidsen gekocht, maar ze hadden gemeend dat ze ter plekke wel een kaart van het eiland konden vinden. Dat was niet zo. Ook het hotel had er geen. De enige plattegrond die het meisje achter de balie kende was de wandkaart op het politiebureau. Ze liepen erheen en mochten van de dienstdoende agenten de kaart fotograferen. Ze zagen er kennelijk niet uit als gevaarlijke spionnen. Later tekenden ze de kaart na voor hun dagelijks gebruik.

Saparoea was stoffig, heet, en leek van God verlaten. Ze waren moe. Het strandje naast het hotel was smerig, bezaaid met vuilnis, en het water leek op een open riool, wat het trouwens ook was. Op de pier stond een blaasorkest te spelen. Ze liepen er langzaam heen en bekeken onderweg het oude fort. Daar was niet veel aan te zien. Toen ze bij de pier kwamen was de muziek afgelopen en de fanfare hees zich op een vrachtauto en verdween.

Ze sloften terug naar het hotel. Daar zat het gehele orkest uit te blazen op een binnenterras. Lien kende het verschijnsel van koperblazers, een koloniaal erfstuk, uit Suriname, Nigeria en Colombia, en ze bleef even bij het gezelschap hangen. Waar ze vandaan kwamen, vroeg ze, en waarom ze op de pier hadden gespeeld. Het antwoord op de tweede vraag verstond ze maar half, het scheen dat een belangrijk personage was uitgeleide gedaan, maar het wie, wat, waarom ontging haar. Tine was er bij komen staan, op tijd om te horen dat het gehele gezelschap uit Itawaka kwam.

Itawaka! Hun eigen Ithaca. Morgen gingen ze daarheen, vertelden ze opgetogen, en of de musici ook de familie van Sijaranamual kenden? Die kenden ze, er was er zelfs eentje aanwezig, een man met een vriendelijk gezicht die wel bij de fanfare leek te horen maar zelf geen instrument bij zich had.

‘We gaan voor jullie spelen,’ besloot de orkestleider. En daar middenin de hoteltuin begonnen ze alle elf of twaalf ‘lang zal ze leven’ te toeteren, en na een kort overleg *de zilvervloot*. Tine en Lien zongen uit volle borst de woorden mee, waarbij vooral het refrein van *Piet Hein, Piet Hein, Piet Hein zijn naam is klein*, op bijval kon rekenen. Het was maar goed dat hun nationale held niet hier had huisgehouden maar in de Caraïben, zoals op Cuba, waar speciale tralies voor de huizen herinnerden aan de invallen van de Hollandse zeerovers.

Het orkest leek nu even om repertoire verlegen, en Lien benutte haar minimale kennis van het Indonesische lied om verzoeknummers in te dienen. Ze noemde de Ambonees George de Fretes, maar zijn muziek was niet voor blazers, zei de orkestleider. Toch bezag hij haar, leek het, met iets meer respect. *Sarina het kind van de dessa* ontmoette wel respons, maar ze moest het voorzingen omdat het een beetje was weggezakt. *Nona manis*, een krontjongnummer, kenden ze allemaal, maar het werkelijk schot in de roos was *Ramona*, van de Blue Diamonds. Alle muzikanten begonnen geestdriftig door elkaar heen te praten, de orkestleider probeerde zich de melodie te herinneren, en ten slotte zongen Lien en Tine het maar voor, *Ramona, I hear the mission bells above*. Die mission bells hadden ze intussen overal gezien, houten klokkentorens naast de altijd keurig onderhouden kerken.

Enkelen van de spelers knikten hun waarderend toe. Ze speelden het lied vol overgave, en overbrugden zo vijftig of zestig jaar van hun gezamenlijke geschiedenis. Toen werd het tijd voor de muzikanten om te gaan eten en slapen, er werden handen geschud en

terwijl ze zich bezorgd afvroegen of er toch niet weer om een fooi of bijdrage zou worden gevraagd, werd er gezwaaid en 'tot morgen!' geroepen.

Tine zei dat ze het allemaal prachtig had gevonden, ze was opgetogen en herhaalde maar dat ook het zingen een succes was geweest, in elk geval iets moois wat de dag de moeite waard maakte. Bij die prettige herinnering dommelde Lien in. Ze deed wel om de paar minuten haar ogen open om te zien of de tijdjak al recht boven haar hoofd hing.

De volgende morgen vroeg ze het hotelpersoneel om het diertje te verwijderen. Ze vonden het een komisch verzoek. Ook Tine leek het geval nogal onbenullig te vinden. Lien zelf haalde, met broodnodige zelfspot, een herinnering op aan de film 'The parent trap' derde versie, waar de tweelingzusjes uit 'Dubbele Lotje' hun hysterische stiefmoeder bang maken met hagedisjes en ander jungletuig.

'Tidjaks vallen niet bovenop mensen,' zei de nachtportier giechelend. 'Misschien is hij verliefd op je.' De man, oom Ampie geheten, van Abraham, sprak enkele woorden Engels, een verworvenheid die Lien in dit geval betreurde. 's Avonds tijdens het eten in de bescheiden waroeng tegenover het hotel viel er desondanks een tijdjak op haar hoofd en daarna in haar hals. Ze gilte het uit van schrik, maar later was ze blij dat het gebeurd was omdat althans Tine haar nu wel moest geloven.

De tweede avond werd de tijdjak door Tine en een hotelbediende verjaagd met een bezem. De derde nacht kwam de hagedis 's nachts weer terug in haar kamer, volgens Lien omdat hij daar nu eenmaal woonde. Een bevestiging daarvan zouden ze pas krijgen in Bogor, Buitenzorg, waar zich achter de massieve 'westerse' klerenkast van Tine's kamer een heel nest van de lieve beestjes bevond. Lien ventileerde de mening dat de Indonesiërs het bij hun eenvoudige rotan meubelen hadden moeten laten, omdat je daar doorheen kon kijken, en op die manier tidjaks, kakkerlakken en slangen geen kans kregen zich metterwoon in je hotelkamer te vestigen.

Gelukkig brak vanzelf de dag weer aan. Zoals het in een van Liens lijkliedjes heette: *zolang de zon bleef schijnen was 't lammetje niet bang.*

En de zon scheen die dag op Itawaka alsof hij niks anders te doen had.

De chauffeur, door iedereen 'oom Rintje' genoemd, stopte voor de kerk. Itawaka bestond zo te zien uit één straat, met aan weerskanten lage huizen of hutten. Behalve de honden was er geen levend wezen te zien en ze vroegen zich plotseling af wat ze hier kwamen doen.

'Laten we doorrijden naar het strand,' stelden ze hun chauffeur voor. 'Dan hebben we meer van het dorp gezien.'

Ze reden de straat uit en helemaal aan het eind, waar alleen nog een stenig en modderig pad de berg op ging, en links een paadje naar het strand voerde, stapten ze uit. Ze zouden bellen om opgehaald te worden.

Uit het huis aan het eind van de straat kwam een man die hen iets toeriep. Lien probeerde hem te negeren. Ze werden de hele dag aangespoord iets te kopen of zich te laten vervoeren, of luidruchtig begroet door kinderen die met enige spot 'Mister! Mister!' naar hen riepen. Dat laatste was onwetendheid en geen opzet.

'Het is een van de muzikanten,' zei Tine, die de dingen meestal vlugger doorhad, al trok ze niet altijd de juiste conclusie. Maar dat hoorde bij hun dagelijkse taak, 'Indonesië verzinnen.' Zolang ze er een touw aan vast konden knopen voelden ze zich min of meer veilig, en als het het verkeerde touw was, jammer dan.

In dit geval zag Tine het goed. Er ontstond een levendige discussie in het Bahasa, waarbij het altijd weer de vraag was of zij tweeën wel zeiden wat ze dachten te zeggen, en wel goed verstonden wat de ander in werkelijkheid meedeelde. Ze spraken af dat ze eerst naar het strand zouden lopen, en daarna langskomen bij hun nieuwe kennis, die hen naar een lid van de familie Sijaranamual zou brengen.

Een meisje met een kind op de arm, vermoedelijk de moeder, hoewel ze er uitzag als veertien, gaf het kind over aan de grootmoeder en stelde voor hun het strand te wijzen. Omdat het een vrouw was, en ze leek bij het huis van de muzikant te horen, knikte Lien en ze volgden haar. Het pad tegen de berg op was glibberig, en de tocht duurde lang, veel te lang.

Ze wilden terug. Maar de jonge vrouw zei dat het niet ver meer was. Her en der doken in het bos op de berg mannen op, en ze vreesden dat ze in een soort val waren gelopen. Op het stenige strand stelde Tine voor hun gids wat geld te geven en haar weg te sturen.

‘Als ze bij het huis hoort moeten we haar niks geven,’ zei Lien.

‘Ze hoort niet bij het huis,’ zei Tine, die beter had opgelet. ‘Ze woont in dat krottenwijkje erachter. Daar liep ze met haar baby.’

Dat veranderde de zaak. Maar hier, ver van de bewoonde wereld van Itawaka, was het niet verstandig welke transactie dan ook aan te gaan. Wat als het meisje meer geld wilde? Wat als haar broers of wie de mannen ook waren haar te hulp zouden schieten?

Ze besloten haar iets te geven als ze terug waren. De terugweg was, opmerkelijk feit, twee keer zo kort als de heenweg. Maar bij het huis gekomen, waar hun kennis al op de uitkijk stond, verdween het meisje.

Ze werden uitgenodigd op de veranda te komen zitten. Het huis was pas gebouwd, het cement was nog nat en muren en vloer waren kaal, maar de hele familie woonde er al in. Ze kregen koffie. Ze hadden van hun contact in Amsterdam gehoord dat alle families in Itawaka een bostuin hadden, waar ze alleen met de prauw konden komen. Daar bewerkten ze hun grond, plukten kokosnoten en kenari, vingen vis en roosterden die daar. Ze waren van plan dat gegeven in het boek te verwerken. Daarom informeerden ze of hun ‘oom Alex’ ook zo’n bostuin had. Na enig heen en weer gepraat spraken ze af dat ze de volgende ochtend mee zouden gaan, met de prauw, tegen een kleine onkostenvergoeding. Oom Alex zou intussen een snorkel regelen en wat er verder nog nodig was. Die dag moest hij met het blaasorkest nog ergens anders spelen, naar ze nu begrepen op een tweede verkiezingsbijeenkomst.

Onderweg naar oom Brampie kwamen ze Edo tegen, een Ambonese Nederlander die elk jaar in de vakantie naar zijn dorp van herkomst ging. Omdat oom Brampie niet thuis was liepen ze met Edo het dorp rond, ze bekeken de school en aten hun brood met visjes bij hem op de veranda. Er was in heel Itawaka geen waroeng te vinden.

Het was prettig een compleet gesprek met iemand te kunnen voeren. In Nederland hadden ze gehoord dat men in Indonesië Engels sprak, en dat kon waar zijn voor de elite, studenten, dokters, middenkader, maar in hun wereld van hotelpersoneel en taxichauffeurs moesten ze zich redden in de landstaal. Alleen in Ambon-stad spraken de manager en baliemedewerkster Engels. Samen, en met behulp van het woordenboekje, kwamen Tine en Lien een heel eind, maar het was vermoeiend, en voor ingewikkelde vraagstukken was hun kennis van het Indonesisch niet toereikend.

Van Edo hoorden ze ook iets over de politieke situatie. Al eerder hadden ze verwoeste moskeeën en kerken gezien, en ze hadden begrepen dat er vanuit Djakarta djihadisten

naar Ambon waren gekomen, of gestuurd, die de moslimbewoners van Saparoea, en andere eilanden, hadden gedwongen hun onderdak te verschaffen, waarna ze aan het vernielen van kerken en christenhuizen waren geslagen. De christenen hadden niet veel keus gehad en ze hadden de moslimbewoners, die al eeuwen vreedzaam met hen geleefd hadden, verjaagd naar Seram. Ook op Ambon waren hele dorpen 'gezuiverd', zodat er geen religieus gemengde bevolking meer was.

Het belang van Djakarta leek te zijn dat er nu een excuus was voor intensieve kolonisatie, en inderdaad hadden ze voortdurend legerwagens vol soldaten gezien, en overal waren kazernes. Edo sprak over de onafhankelijkheidsstrijd, die wel in de harten van de mensen leefde, maar waar ze in de huidige situatie beter niet aan konden beginnen. In plaats van de afkorting RMS voor de Vrije Republiek der Molukken gebruikte hij uit voorzorg de uitdrukking: 'de drie letters.' De 'drie letters' hadden hier aanhang, maar alleen passief en in het geniep.

Hij legde ook nog uit dat Itawaka, dat uitzonderlijk smerig was, een 'luie' burgemeester had, en dat er in andere dorpen meer gedaan werd aan vuilverwerking, bestrating en andere verbeteringen. Ze hadden elders inderdaad wegwerkers gezien, en ook waren er hier en daar verkeersdrempels, die bestonden uit een lange sagotak die, aan weerszijden met stenen verzaaid, dwars over de weg lag. Sagopalmen leverden alles, van dakbedekking, timmer- en brandhout, tot en met sterke drank.

Ze namen afscheid van hun gids en gingen op een bank op de steiger zitten om nog een stukje brood met vis te eten. Hier was het koel en winderig, en rustig. Allengs had de niet-werkzame bevolking van Itawaka zich om hen heen verzameld, meisjes met hun baby, grootmoeders, schooljongens. Zij tweeën waren te moe om zich veel met hen te bemoeien, en omgekeerd trokken de dorpelingen zich niet veel van hen aan.

Ze waren een goed team. Tine was voortvarend, maar inschikkelijk. In Ambon stad waren ze met een gewoon busje, een soort openbaar vervoer, naar Soya gereden, en hoewel Tine dat een beetje eng had gevonden was ze meegegaan. Achteraf was ze daar blij om, zei ze, want het was leuker in het busje met gewone mensen te zitten dan steeds in die airconditioned taxi.

Vaak was haar voortvarendheid nuttig, zoals bij het oversteken van de chaotisch volle straten, het verjagen van tijdjaks en het uitdelen van fooien. Ook was ze in staat foto's te maken terwijl Lien al haar handen vol had aan het gewoon ergens te zijn en rond te kijken. Tine had ook haar i-phone bij zich voor allerlei informatie. Zij was het die voorstellen deed voor tochtjes, naar de pottenbakkerij in Ouw, naar forten en musea.

Lien gaf niet om bezienswaardigheden. Ze vielen altijd tegen. Haar geliefde vakantieplek was Zeeuws-Vlaanderen, en als ze vrienden bij zich had bracht ze ze altijd naar de herdershut bij Zuidzande. Het was een houten kist met een glazen ruit en een bed erin, en een bordje waarop stond dat de schaapherder hier overnachtte als hij rondtrok met zijn kudde. 'Kijk maar goed,' zei ze dan, 'dit is dé attractie van Zeeuws-Vlaanderen, en als je het niet genoeg vindt ben je hier verkeerd.' En dan citeerde ze uit Jaap Fischers 'Zeeland recreatieland': 'een kanovijver, echopot, een oude man, een oude hut.' Dit was ongeveer het niveau van de bezienswaardigheden op Ambon en Saparoea, en hun enige aantrekkelijkheid lag in de weg ernaartoe, mits het autoraampje open stond en ze de warmte konden voelen en konden ruiken waar ze waren.

Het was Tine die altijd aan de malariapillen dacht bij het avondeten, en aan het handen wassen met de speciale gel, voor het eten. Lien was vooral degene die controleerde of er

wel bier was, Bintang, in het hotel of in een winkel, want de dagen waren hectisch en aan het eind ervan snakten ze allebei naar wat ontspanning.

‘Waar kunnen we de vuilnis laten?’ vroegen ze aan de jongens. Ze lieten het lege blikje zien en het broodzakje.

De jongens wezen naar de zee, en toen zij hun hoofd schudden lieten ze het strandje onderaan de steiger zien, waar een soort openbare vuilnisbelt was. Tine stopte de vuilnis maar in haar rugzak. Dat vonden de jongens grappig.

Aan het eind van de middag vertrokken een paar jonge gezinnen naar hun bostuin, elk in een wiebelige prauw, de baby tussen de ouders in, net als op de brommers. Tine en Lien belden oom Rintje om hen op te halen.

De volgende ochtend regende en stormde het, zodat de tocht met de prauw niet door kon gaan. Ze reden met oom Rintje naar Itawaka om af te zeggen. Daarna gingen ze op bezoek bij ‘oom Brampie’, van de familie Sijaranamual. Het was inmiddels het eiland rondgegaan dat ze iets te maken hadden met deze familie, (maar wat? vroegen ze zichzelf af) en vanuit alle hoeken en gaten, ook buiten Itawaka zelf, dienden zich nu Sijaranamuuls aan, soms echte, met wie ze hartelijk handen schudden, soms gefingeerde, die iets van hen wilden, soms echte die desondanks iets van hen wilden.

Oom Brampie was nu thuis, en hij bleek dezelfde man te zijn die ze al bij het blaasorkest hadden gezien. Er viel niet veel te zeggen. Ze dronken koffie in de voorkamer, lachten naar de kinderen en praaten over koetjes en kalfjes voorzover dat ging binnen hun beperkte mogelijkheden. Oom Brampie vroeg naar hun beroep, en toen ze hem vertelden dat ze kinderboeken schreven veerde hij op. Ze volgden hem op zijn verzoek door een schuifdeur naar een zijkamer, waar op planken aan de muur honderden boeken stonden.

‘De bibliotheek,’ zei oom Brampie trots. ‘Voor de kinderen.’ De administratie bestond uit een schriftje waarin de uitleningen genoteerd werden. Het was een grote collectie, maar de aanwezige boekjes waren heel eenvoudig, en spaarzaam geïllustreerd. Het was verleidelijk, en niet moeilijk, een zending Nederlandse prentenboeken op te sturen, maar wat zou er overblijven van zijn trots als hij die pracht en praal zou vergelijken met zijn eigen materiaal?

‘We vragen het Toin,’ zei Tine. Toin zat net als Tine in het bestuur van een organisatie die kinderboeken verpreidde over de hele wereld, en hij had ervaring met zulke zaken. Lien had weleens een pakket naar Ghana of Suriname verstuurd, met ook spelletjes als scrabble en rummicub erin, maar dat was in een tijd dat ze niet veel nadacht over de eventuele schadelijke gevolgen van haar ‘goede’ daden. Haar missiedrang beperkte zich nu tot het zo af en toe luidkeels corrigeren van de ‘mister!’ roepende kinderen. Met de snelheid waarmee nieuws hier rondging dacht ze dat ze met een of twee correcties per dag de hele kinderbevolking van Saparoea wel het onderscheid tussen mrs, miss en mister kon bijbrengen. En alle beetjes hielpen.

Ze hadden bij het begin van hun bezoek gevraagd of ze later van het toilet gebruik mochten maken. Ze hadden ontdekt dat het op die manier werkte. Achterin het huis werd dan naarstig met emmers gesjouwd, er werd van alles schoongemaakt en aangeveegd, en als het zover was stond een schoon hurktoilet klaar met een mandibak met helder water en een petjoh, schepje, ernaast.

Toen ze aanklopten bij oom Brampie had het ook een tijd geduurd voor hij tevoorschijn kwam, en ze veronderstelden dat hij in huispyjama of daagse kleding had rondgelopen en zich voor het bezoek had omgekleed in zijn nette plunje.

’s Middags reden ze met hun ’taxi’ busje naar de pottenbakkerij in Ouw. Oom Rintje, die de eerste dag hulpeloos had gezwegen, had gemerkt dat er wel conversatie met hen mogelijk was, en nu vertelde hij overal wat er te zien was. In het bos stopte hij om samen met zijn bijrijder kenarinoten te rapen, die ze met een steen kapotsloegen, pelden en aan hen lieten proeven.

Het weer was iets beter geworden, en het stormde niet meer. Ze voelden zich niet onveilig, helemaal alleen met die twee mannen in het bos, omdat het hotel de chauffeur had geleverd en ze op die manier verzekerd waren van goed gedrag. Maar helemaal op hun gemak waren ze geen van beiden. Lien dacht aan Hans, die in Indonesië ’s avonds op de hoek van de straat gezellig had zitten praten met de plaatselijke bevolking, tot diep in de nacht. Voor vrouwen lag dat toch allemaal anders, dacht ze een beetje wrokkig.

De pot werd voor hun ogen door een oude vrouw op een draaischijf vervaardigd, en een opgedroogd exemplaar werd daarna in een paar minuten in een open vuurtje van sagohout gebakken, waarna er gesmolten hars in werd gesmeerd om hem waterdicht te maken. Het was het eenvoudigste procédé dat er bestond om aardewerk te maken, en het resultaat was ook nauwelijks om mee naar huis te nemen, maar ze kochten toch wat, Tine zelfs een tamelijk zware schaal.

Die avond aten ze papeda, het traditionele gerecht van de Ambonezen. (zo noemden, althans in Nederland, ook de Zuid-Molukkers van andere eilanden zich) Het moest er toch eens van komen, en ze hadden na drie dagen een goed restaurant ontdekt, hoewel de meisjes aan de balie van het hotel hadden gezegd dat er geen was.

De papeda werd opgediend in een grote schaal en zag er uit als behanglijm. De kok of kellner deed voor hoe je het moest eten of liever gezegd opslurpen. Liens maag draaide zich om alleen al bij het gezicht. Ze hield niet van okra’s, tapioca of andere slijmerige etenswaren, maar ze nam toch een heel klein hapje. De papeda smaakte nergens naar maar voelde akelig aan, ongeveer zoals tijdjaks eruitzagen en aanvoelden als ze bovenop je vielen.

Tine zoog een flinke sliert op. Ze vertrok geen spier. Ze nam zelfs een tweede keer, al was het alleen maar voor de foto. Daarna aten ze de bijbehorende kipschotel, maar voor Lien was de echte trek wel voorbij. Niet voor niets hadden ze de beproeving tot het laatst uitgesteld. De volgende ochtend zouden ze met de veerboot naar Ambon teruggaan.

Op zaterdagochtend zaten ze een paar uur in de bedompte ruimte van de veerboot te wachten tot het weer zou opknappen. Het regende en stormde en de tocht over de Bandazee was te gevaarlijk. Op zondag zou er geen veerboot varen, en maandag was de uiterste datum waarop ze in Ambon terug moesten zijn. Het vliegtuig naar Djakarta ging dinsdagochtend vroeg. Ze hadden geen andere keus dan te blijven zitten.

Eindelijk voeren ze uit. Lien haalde opgelucht adem. Ze was altijd bang dat ze niet op tijd bij een wc zou zijn, en op de boot was er geen mogelijkheid. Na een paar minuten varen keerde de boot terug naar de haven. Het duurde een hele tijd voor duidelijk werd dat de motor stuk was. De pomp had het begeven.

’Er zal wel geen vervangende pomp zijn,’ zei Tine. ’Dus die moet ergens vandaan komen.’

Lien vertelde over de veerboot naar Breskens, waar er vroeger twee van geweest waren. De Willem Alexander en de Maxima, of was het de Beatrix? In elk geval was de tunnel er nu, en twee veerboten in de vaart houden was kennelijk te kostbaar. Wanneer er een boot kapot was voer er geen. Als de situatie zo was in het welvarende Nederland, wat kon je dan verwachten op Saparoea?

Er volgde een uittocht van passagiers. Het gerucht ging dat er over een paar uur een boot voer vanaf Pulung aan de andere kant van het eiland. Ze besloten eerst terug te rijden naar het hotel. Toen bleek dat er toch geen boot ging vanaf Pulung maakten ze een wandeling over de zaterdagmarkt. Daar werden ze opgehaald door de chauffeur die hen naar het hotel had teruggebracht. De veerboot, *perrie* genoemd, was gerepareerd. Ze haalden hun koffers op en raceden naar de haven. De veerboot was al weg.

‘Mijn volgende boek wordt: *how to leave Saparoea in ten days*,’ zei Tine.

Lien vroeg zich af hoe al die Molukkers in hemelsnaam in Nederland terecht waren gekomen, als alleen al het verlaten van hun eiland zo’n moeite kostte.

‘Waarom waren jullie gaan wandelen?’ vroeg de chauffeur verwijtend. Hij bracht hen terug en ze betaalden hem voor de tweede en derde rit. ‘s Middags reden ze met de nachtportier en oom Rintje naar de haven om een speedboot te regelen. Die waren duur, maar ze moesten weg. Het onderhandelen, in een onguur buurtje waar ze niet uit mochten stappen, duurde lang. De twee mannen regelden een boot voor de volgende ochtend. Ook reden ze naar het kantoortje van de veerboot waar oom Rintje en Ampie hun veergeld terug gingen vragen. Dat kostte moeite. Ze hadden gewoon moeten blijven zitten tot de boot weer heel was, zei oom Ampie, de portier. Maar later vertelde oom Rintje dat hij het geld, ongeveer twintig euro omgerekend, wél terug had gekregen.

‘Zullen we het hem gewoon terugvragen?’ vroeg Tine.

Lien wilde liever wachten tot de portier het uit zichzelf gaf. Misschien wilde hij provisie, dat was niet onredelijk. Hij had heel wat tijd aan hen besteed. Ze hadden hem ook nog niet alleen gezien, dus hij had nog niet echt de kans gehad het met hen te bespreken.

Toen hij het ‘s avonds nog niet had gegeven besloten ze het erbij te laten. Ze waren niet echt in een positie om eisen te stellen. Maar ‘s nachts kon Lien er niet van slapen. Het ging niet om het geld, maar om het vertrouwen. Ze hadden de speedboot geregeld vanuit het idee dat de mensen van het hotel te vertrouwen waren, en dat ze dus ook de kwestie van de overtocht op een veilige manier hadden geregeld. Maar nu oom Ampie een soort oplichter was, wie garandeerde dat de man van de speedboot dat niet ook was? Ze had visioenen van de open zee en zij in een bootje overgeleverd aan dieven. Het minste was dat ze hun geld moesten afgeven, het ergste, daar wilde ze niet aan denken. Ze besloot de volgende ochtend goed uit haar ogen te kijken en ter plekke te besluiten of de man te vertrouwen was.

De volgende ochtend om zeven uur was het droog, maar bewolkt. De onweersbuien kwamen meestal in de middag pas opzetten, en de overtocht zou anderhalf uur duren. In de haven lag een onooglijk bootje, een kajuitjachtje waarmee je misschien net de Loosdrechtse Plassen op zou kunnen, op een zonnige dag. Hun bestemming was de Bandazee.

‘Drie motoren!’ zei oom Rintje geestdriftig.

Lien dacht vaag na over een verschil tussen kwaliteit en kwantiteit, maar de koffers waren al aan boord gehesen, en zij werden over een glibberige en wiebelende loopplank en een dito laddertje gedirigeerd. De ‘schipper’ hadden ze de vorige dag al gezien, bleek

nu, en hij had een jongen bij zich met opgeschoren haar en een kleurtje erin, en een surfshirt aan, een soort punker. Die twee mannen zouden toch hun eigen leven niet zomaar in de waagschaal stellen? Maar leven en dood betekenden niet hetzelfde voor iedereen. Ze herinnerde zich dat de Italiaanse jongen, met wie ze de vorige avond rummicub gespeeld hadden, gezegd had dat de speedboten tussen de eilanden doorvoeren en niet over de open zee. Dat zou een geruststelling moeten zijn. Maar ze hadden al zoveel onzin gehoord.

Na een minuut of tien varen hielden de motoren ermee op. De jongen ging bedrijvig aan de slag met allerlei gereedschap, terwijl de schipper nu en dan zijn post aan het stuur verliet om hem bij te staan.

‘Teruggaan?’ stelde Lien hem voor. Maar hij schudde zijn hoofd. Ze zag Tine ook ongerust naar het geknutsel aan de motoren kijken. Drie kapotte motoren is niet samen een hele, dacht ze, maar dat hield ze voor zich. Na een tijdje begon er een motor te sputteren, en nog wat later deden er twee het weer. Ze gingen op weg, volle kracht vooruit, terwijl de punker intussen sleutelde aan de derde motor en nu en dan iets verstelde aan de twee andere.

In Griekenland was het misschien leuk om van eiland naar eiland te varen, maar hier zaten ze weer in een nauw ruim, met ondoorzichtige ramen, in de stank van benzine en sigarettenrook. En voor hen uit kleurde de lucht donkergrijs. Er barstte een stortbui los, vergezeld van donder en bliksem. De golven werden twee keer zo hoog, het bootje steigerde als een geschrokken paard. Lien hoopte dat het niet achterover zou kieperen, of kapseizen.

De schipper riep iets, onverstaanbaar door het tumult om hen heen.

‘We moeten naar voren,’ zei Tine, als altijd vlug van begrip. Ze schoven de koffers naar voren en gingen zelf ook verzitten, zodat ze in de waterval terechtkwamen die door het open raampje bij het stuur stroomde. Lien pakte de plastic cape die ze een keer in Artis had gekocht toen ze daar overvallen was door een regenbui. Ze bibberde van de kou. Tines gezicht stond strak, van angst dacht Lien. Ze overwoog om naast haar te gaan zitten en een arm om haar heen te slaan, maar dat was te gevaarlijk. Het evenwicht zou verstoord worden. Een hand uitsteken? Het betekende erkenning van gevaar. Misschien zou het alles erger maken. Ze was niet goed in dit soort dingen. Daarom begon ze een plan te maken. Als ze omsloegen, moesten ze uit de buurt van de motoren blijven, maar wel zich vastklampen aan de boot. Dan erop klimmen en hopen dat er geen haaien waren. Eerst kijken of er onder de banken zwemvesten lagen. Maar nu nog niet. Niets doen dat paniek zou kunnen veroorzaken.

‘Het klaart al een beetje op,’ bracht Tine uit.

‘Beslist,’ zei Lien. Ze wees naar een amper zichtbaar strandje in de verte. ‘Mooi zwemwater.’

De schipper klom de kajuit uit, en ging op het voordek in wankel evenwicht gevaarlijke handelingen verrichten. Daarna kwam hij binnen en riep weer iets.

‘Hij wil je cape aan,’ zei Tine.

Lien gaf hem de Artis-cape en wees op de drukknopen.

Hij ging weer naar buiten.

Een andere boot kwam langsvaren. Ze zwaaiden. De wind ging een beetje liggen.

Ze besloten eensgezind en opgelucht voor hun volgende boek te gaan proberen Nederland te begrijpen.

Toen ze in de haven kwamen rekenden ze af, de schipper hield de cape in ruil voor zijn fooi. Misschien was het toch niet zijn schip. Ze hadden weinig keus. Ze maakten een foto van de man in zijn Artis-cape. Hij maakte een gebaar naar hen dat zoiets moest betekenen als: stoere vrouwen.

Ze voelden zich niet stoer. Maar eenmaal in het hotel in Ambon, waar ze hun vertrouwde Yuli achter de balie bijna om de hals vlogen van blijdschap dat ze terug waren in de bewoonde wereld, hoorden ze dat de veerboot er onderweg in de storm bijna de brui aan had gegeven, en dat de passagiers op het dek hadden gegild en God aangeroepen. En dat was een grote boot, geen kajuitjachtje.

‘Ik heb aldoor maar gepreveld: ‘ik vrees de dood,’ zei Tine. ‘Jij?’

‘Ik heb plannen gemaakt voor onze redding,’ zei Lien. ‘Maar dat is wat ik altijd doe als ik heel bang ben.’ Dat ze ook nog zachtjes ‘scheepje onder jesus’ hoede’ had gezongen vermeldde ze niet. Ze vierden hun overleven met een grote fles bintangbier elk. Wijn was omgerekend 50 euro per fles, en trouwens alle drank in het hotel was op. Misschien vanwege kerstmis, misschien stonden er altijd alleen maar lege flessen achter de bar. Wat maakte het uit. Ze hadden even geen zin om Ambon te begrijpen.

De volgende dag waren ze er weer helemaal klaar voor, en ze maakten een tocht naar de heilige palingen in Waai, die Lien afstotelijk vond, en naar een koraalrif waar ze zich meer van hadden voorgesteld dan de dode, grijze, versteende rots waar ze uiteindelijk terecht kwamen. Ja, dan moest je gaan snorkelen, maar voor geen goud gingen ze de zee nog eens in of op, en de natuur was mooi maar je moest er veel bij drinken en ook flink afstand bewaren. Voor Lien, die vond dat zelfs kamerplanten en katten niet binnenshuis hoorden, was een hotelkamer vol plaatselijke fauna een nachtmerrie van de ergste soort.

Een beetje lauw bezochten ze nog een fort, waarvan de sleutelbewaarder op vakantie was gegaan zonder de sleutel achter te laten, en de oudste moskee naast de oudste kerk van het eiland. Ze verheugden zich op Bogor, het vroegere Buitenzorg, waar ze even konden uitrusten en ‘genieten’, en op Djakarta, waar ze dan eindelijk de oude haven zouden zien van waaruit hun hoofdpersoon naar Nederland was scheep gegaan. Ze konden daar ook het verschil proberen te begrijpen tussen Javanen en Ambonezen, die niet alleen van een ander oeroud ras, iets met australopithecus, waren, maar ook op een andere aardplaat woonden.

Ook wilden ze dan eindelijk even ‘serieus shoppen.’ Op Ambon bleek nu opeens ook een moderne *mall* te zijn, en daar brachten ze een paar uur door met souvenirs kopen en wat batik. De souvenirs waren geen haar beter dan de Nederlandse klompjes en molentjes, ook omdat het vooral om wajangpoppen ging, in de vorm van een magneet, boekenlegger, potlood, visitekaartje of flesopener, en Lien had een hekel aan wajangpoppen, die ze griezelig vond.

Ze aten er ook een éclair, een Franse moorkop, en dat was het lekkerste dat ze in tien dagen binnen hadden gekregen. Hun maaltijden varieerden van nassi goreng via soto ajam tot gado gado, en iedere poging iets anders te verorberen leidde tot problemen.

‘Runderlong?’ stelde Lien dan voor. ‘Weer eens iets anders?’ Hun culinaire avonturen kwamen, afgezien van het slippertje met de papeda, altijd op hetzelfde neer. Misschien zou ook dat op Java anders zijn.

In Djakarta werden ze van het vliegveld opgehaald door hun vaste chauffeur voor drie dagen, en het begon niet goed. Een brutale kruier maakte zich meester van de koffers, en toen ze hem naar zijn zin te weinig betaalden zei de taxichauffeur knorrig dat ze die man helemaal niets hadden moeten geven. Volgens Lien was het de taak van de chauffeur om kruiters onder de duim te houden, tenminste zo was het tot dan toe altijd geweest. Zij wisten niet beter of de kruier werd door de chauffeur ingehuurd.

Hun begeleider heette Herrie, of Heri, en hij begon met een paar volzinnen in het Nederlands, waardoor ze enige tijd meenden dat hij hun taal sprak. In werkelijkheid begreep hij nauwelijks wat ze zeiden. Het was een klein mannetje, van Chinese afkomst volgens Lien, met een binnensmondse uitspraak van het Indonesisch, wat niet veel uitmaakte omdat hij weinig zei.

De rit naar Bogor duurde vier of vijf uur, in een miezerige regen, met de airco op voluit, waardoor je snipverkouden werd, en door buitenwijken waar helemaal niets aan te zien was. Later, in het hotel, kregen ze een kaart van Djakarta te pakken die iemand had achtergelaten, en toen zagen ze dat Bogor weliswaar zestig kilometer van Djakarta lag, maar er al helemaal aan was vastgegroeid.

Dat de rit zo lang duurde had te maken met de overstromingen in de hoofdstad. Half Djakarta stond onder water doordat de drie rivieren buiten hun oevers waren getreden. Daardoor begaf al het verkeer zich op de snelweg. Heri moest daarvan op de hoogte zijn geweest, maar hij zei er niets over.

Eenmaal in Bogor, waar het nog steeds regende, was het te laat voor de plantentuin die op het programma stond. Ze hadden begrepen dat Heri nog naar huis moest, vier uur rijden naar Bandoeng, maar dat bleek later een misverstand te zijn. Hij stelde voor naar het wajangmuseum te gaan, waarop Lien nogal heftig protesteerde, wat mogelijk niet erg beleefd was, maar wel van harte gemeend. Ze gingen daarom meteen door naar 'Happy Valley', een bekend hotel dat paradijselijk moest wezen.

Het hotel bestond uit een aantal bungalows op een berg boven de rivier die alle geluiden overstemde met zijn donderend geraas. De trapjes en weggetjes tussen de hotelkamers en de receptie waren glibberig. Het goot van de regen. Het voltallige personeel bleek uit mannen te bestaan, misschien omdat het hotel door moslims gerund werd, en dan waren er nog twee of drie chauffeurs die samenhookten op een soort overdekt terrasje met tv en houten banken halverwege de trap naar het hoofdgebouw.

Lien betrad moedeloos haar kamer, en begon kierende deuren met papier dicht te stoppen, om eventueel ongewenst bezoek buiten te houden. Er was geen airconditioning, en die was inderdaad ook niet nodig, behalve misschien tegen de muggen. Er was nergens een haakje of uitsteeksel om een klamboetouw aan te bevestigen, en de horren zaten vol met gaten.

's Avonds zat er een tidjak op het plafond, en Tine stelde voor dat ze op haar kamer zouden slapen, ook vanwege de afgelegenheid van de bungalow en de razende rivier die ieder eventueel hulpgeroep zou overstemmen. Lien dacht dat het kiesheid van Tine was, om te zorgen dat zij, Lien, zich niet ongewenst zou voelen. Maar ze had geen keus dan het aanbod te accepteren.

De volgende dag behandelde een van de personeelsleden hen met de snierende minachting die ze ook in Saparoea al van een personeelslid had ervaren. Hij had vermoedelijk uit haar onbeslapen bed, en het beslapen bed op Tine's kamer, de verkeerde conclusie getrokken. Ergens op Saparoea hadden jongetjes hen ook al om die reden

uitgescholden. Ze verzweg dit voor Tine, evenals het feit dat de keukenjongen een vieze vloer mat met zijn handen had rechtgelegd, vlak voor haar neus, waarna hij het bier opdiende. Ze geloofde niet dat het toeval was of een vergissing.

Het avondeten moest op een terras worden genuttigd, waar honderden grote motten rondvlogen, de tijdjaks een party hielden en een vuistgrote pad hen in de gaten hield. Lien kende de padden uit Suriname, waar het sullige, vriendelijke dieren waren die niet van hun plaats kwamen. Dit exemplaar zat echter alert met stijve voorpoten klaar voor de sprong, als een jachthond die wild rook, en Lien had er weinig illusies over welke schoot het doelwit zou zijn. Ze lieten het dier weggagen door de keukenjongen.

Er was nog een gast opgedoken, een Engelse vrouw die hysterisch kakelend probeerde te communiceren met de kaketoer die op zijn kop in een kooi hing. Ze begrepen haar wel, want van het Javaanse personeel viel weinig gezelligheid te verwachten. Die jongens hadden net zo goed robots kunnen zijn, zij het glimlachende robots.

Tine's kamer was ook al geen veilige haven. Vlak voor het slapengaan waren ze opgeschrikt door een hagedis die op hun tafeltje zat, kennelijk aangetrokken door het bier. Het was een donkerbruin en molliger exemplaar, misschien geen tijdjak, maar dat bood weinig troost. Ze joegen het dier via de weggeschoven kast naar buiten, maar hadden weinig illusie dat het daar zou blijven, aangezien ze achter de kast, in het in jaren opgehoopte vuil en stof, een nest had met een jong erin.

De volgende dag verzocht Lien de manager, die Engels sprak, om ook achter de kasten te laten schoonmaken, wat gebeurde. Ze had de vorige dag in de kamers tegenover de hare een schoonmaker aan het werk gezien. Hij aaide met een doekje gedurende een paar minuten dromerig over het meubilair en dat was het.

Die dag liepen ze in de stromende regen door de plantentuin, een soort hortus maar dan groter, en maakten er het beste van. 's Middags speelden ze rummicub op het enige terras, vlak voor de receptie, waar geen of weinig motten, tijdjaks en padden huisden, maar wel een paar eekhoortjes gezellig langs klauterden. Ze hoorden zelfs een vogeltje. Ze moesten om beurten naar wc of kamer gaan om de plek bezet te houden, zodat ze er ook zouden kunnen eten. Dat lukte, en 's avonds namen ze allebei een slaappil.

De volgende morgen, toen Lien wilde opstaan, lag er een groot potlood, zo'n lang en dik exemplaar waar kleuters mee leren schrijven, op de grond voor haar bed. 'Blijf in bed,' zei ze tegen Tine. 'Een slang.'

Tine sprong uit bed, pakte een klerhaak en begon het dier te porren, waarop het kronkelend omhoog sprong. Tine gilte en sprong ook. Lien wilde hulp halen, maar Tine liep in haar ondergoed rond en ze zou haar eerst moeten waarschuwen. Communicatie bleek echter moeilijk, daar Tine een soort duet danste met de slang, die nu bleek een grote worm te zijn, en probeerde hem naar het balkon te werken. Het dier was niet van plan mee te werken, wat begrijpelijk was, want het was juist van het balkon vandaan gekomen en onderweg naar de voordeur, precies de andere kant op.

Lien begon zich nu ongemakkelijk te voelen, omdat ze Tine al het werk liet doen, maar zelf had ze geleerd slangen niet aan te vallen, en dat leek haar een verstandige handelwijze. Er bestonden trouwens ook giftige wormen. Tenslotte pakte ze buiten uit de standaard een paraplu, terwijl ze zorgvuldig de deur achter zich dichtdeed om de tijdjak geen kans te geven binnen te komen, en begon Tine te assisteren. De reuzenworm meende dat twee tegen één gemeen was en deelde zich in twee helften. Uiteindelijk kregen ze het dier naar buiten.

Ze waren iets te laat voor hun afspraak met de chauffeur, die hen via de oude haven naar het hotel in Djakarta zou brengen. Aan de balie hadden ze te horen gekregen dat het hotel droog stond en ook de weg ernaartoe. Ze zaten vijf uur in de taxi. Heri was niet erg mededeelzaam, en zei voornamelijk 'we zien wel' of dergelijk zinledig commentaar. Die nacht, maar dat bleek pas veel later, had het springtij de rivieren teruggedrongen de stad in, waardoor nu tienduizenden huizen onder water stonden. Alle auto's en brommers reden over de hoge snelweg, die geheel verstopt was. Ze belden het hotel, waar volgens de receptie niks aan de hand was. Vlak bij de oude haven zagen ze dat de overkant van de snelweg ook onder water stond.

'Moeten we straks zo terug?' vroegen ze.

Heri bevestigde dat.

Het was niet uitgesloten dat ze die dag hun hotel konden bereiken, maar de kans dat ze de volgende dag niet meer naar het vliegveld zouden kunnen komen was reëel. Ze besloten terug te gaan en reden door een soort rivier. Overal was politie, soldaten vervoerden boten om mensen op te pikken, beneden stonden hele wijken onder water. De mensen waren kalm. De bandjirs, overstromingen, waren schering en inslag in januari.

Ze besloten naar het vliegveldhotel gaan, Fm-seven. Dat was een fijn hotel met een binnenbad en een sauna, waar ze op de heenweg heerlijk gezwommen hadden, de enige keer in twee weken dat ze ergens hadden kunnen zwemmen.

Ze bereikten het hotel binnen een uur. Het was volgeboekt. Het volgende hotel ook, en daar hoorden ze dat alle hotels vol zaten, behalve de mindere. Aangezien ook de betere hotels al nauwelijks aan hun standaard voldeden, met al hun viezigheid en ongedierte, zat er niets anders op dan op het vliegveld op hun koffers te gaan zitten, waar hun vlucht over anderhalve dag zou vertrekken.

Heri was al weggelopen, en Tine draaide zich ook om, maar Lien bleef staan. Het meisje achter de balie was vriendelijk, en ze luisterde beleefd naar Liens verhaal, over het hotel Le Grandeur Mangga Dua dat ze geboekt hadden, en dat ze twee dagen op het vliegveld moesten zitten. Natuurlijk hielp het niets, vol was vol, maar Lien had nu eenmaal geleerd haar hart uit te storten als het overliep. Ook vermeldde ze het- dure- hotel met opzet, als een soort introductie en bewijs van hun beschaafde positie in de wereld. Ze had bijna, in haar verlorenheid, vermeld dat ze kinderboekenschrijvers waren.

De chauffeur wilde weer op pad, hij wilde naar huis, maar Lien had geen enkele haast. Een etmaal en langer op een koffer zitten kon altijd nog. Het meisje excuseerde zich en liep weg. Lien bleef dromerig staan, een beetje zoals in Soya toen ze geen eten konden vinden. Toen het meisje achter de balie terugkwam schreef ze iets op een papiertje en schoof het naar Lien toe. *Wait. Do not talk.*

Er was een afmelding gekomen, zo bleek, maar de man die achter hen druk stond te telefoneren was ook op zoek geweest naar een kamer, en had eigenlijk voorrang. Die klant moest eerst weg zijn. Het meisje vond kennelijk dat de twee vrouwen, buitenlands nog wel, er erger aan toe waren dan de man, en Lien was niet van plan die mening aan te vechten.

Ze kregen de kamer, met twee bedden. Ze namen een taxi naar hotel FM-seven, waar een fatsoenlijk restaurant was, en daar keken ze op de tv naar het overstromde Djakarta, waar inmiddels ook krokodillen rondzwommen. Het hotel in de stad had geweigerd hun boeking te annuleren, omdat ze daar vonden dat ze goed bereikbaar waren.

De volgende ochtend gingen ze ook nog in het FM-seven hotel zwemmen. Er was daar een ouder Nederlands-Ambonees echtpaar dat met hun volwassen zoon op ´roots´reis was, en de vader nam foto´s van alles wat zijn oogappel deed, zwemmen, duiken, zich afdrogen, koffiedrinken. Het was alsof de jongen moest goedmaken wat de ouders te verduren hadden gekregen in hun leven. Ze kwamen uit Assen, maar oorspronkelijk van Waai, waar de jongen altijd in de vakanties tussen de palingen zwom, zoals hij trots vertelde.

Terwijl ze met de Ambonese familie praatten bemerkten ze dat ze toch enigszins van de Ambonezen waren gaan houden, van hun bijna brutale openheid en hun halfnederlandse manieren. Daarbij vergeleken waren de Javanen een e-book zonder bijbehorende reader. Ze hadden weliswaar amper de kans gekregen Java te begrijpen, maar vooralsnog stonden ze niet te springen om eraan te beginnen.

Ze begrepen ook meer van de personages in hun eigen boek. De band tussen Ambonezen en Nederlanders was van historische aard, en koloniale uitbuiting was zeker een deel van die geschiedenis. Met name het gedwongen overgaan van zelfvoorzienende landbouw naar de monocultuur van kruidnagelen en nootmuskaat had de economie van de eilanden overhoop gehaald. In tijden van overschot op de wereldmarkt en daaruit voortvloeiende lage prijzen hadden de Ambonezen geen inkomen meer, en hun aanmonsteren bij het K.N.I.L. was meer noodzaak dan vrije wil geweest.

Maar met Djakarta hadden de Zuid-Molukkers evenmin een vrijwillige band. Ze hadden niets gemeen met de Javanen, geen godsdienst, cultuur, geschiedenis, etnische verwantschap. De overal rondrijdende legerwagens benadrukten de positie van Ambon als eeuwig opstandig gebiedsdeel, vergelijkbaar met Catalonië in Spanje.

Wat het oude moederland betreft, meer dan zestig jaar na de inlijving in Indonesië droegen talloze, ook jonge, Ambonezen nog Nederlandse voornamen, een teken van verbinding ondanks alles. In de dorpen werden veel gezinnen nog steeds gedeeltelijk onderhouden door hun Nederlandse familie, en in de kerken daar werd geld opgehaald voor de broeders en zusters overzee. Ook door de vele huwelijken tussen Ambonezen en Nederlanders bleef de band hecht. Er speelde meer tussen Ambonezen en Nederlanders dan alleen een gedeelde geschiedenis. Er speelde iets wat in de naam doorklonk van de vereniging die bij de ´drie letters´ hoorde, en waarvan Liens vader vijftig jaar raadsman was geweest, stichting *Door d'eeuwen trouw*. Trouw was niet iets wat een koloniale onderdrukker kon afdwingen, trouw ontstond tussen partijen die huns ondanks iets met elkaar gemeen hadden, en dat ´iets´ wilden behouden.

Dit was althans wat Tine en Lien na een moeizame en niet ongevaarlijke reis meenden van Ambon te begrijpen. Ze zouden dat in hun boek tot uitdrukking proberen te brengen.

En het volgende jaar, namen ze zich voor, gingen ze met de kids naar Bali.